

DOSYA/DERLEME

MARX'IN "YEDEK İŞGÜCÜ ORDUSU" KAVRAMINA, GÜNÜMÜZ KAPİTALİZMİ TARAFINDAN GETİRİLEN "BİLİMSEL GEREKÇE": NAIRU*

Gaye YILMAZ**

Giriş

Batı Avrupa başta olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde 1970'lerin ortalarından başlayarak bir kez daha kendini hissettiren kitlesel işsizlik olgusu, ikinci paylaşım savaşı sonrasında sıkça söz edilen makroekonomik başarı hikayelerinin gerçek dışılığını gözler önüne sermeye yetmiştir. Giderek kronikleşen işsizlik sorunu önceden tespit edilip, nereye kadar ulaşacağı öngörülemediği gibi, Yeni-Keynezyenlerin ortodoks tezleri ile de çözülememiştir (Jackman, 2002). Son 20 yılda ise, konu etrafında bir çeşit fikir birliği oluşmuş ve sorunu gözlerden gizlemek istercesine yeni bir makro ekonomi politikası olarak adını koyma yoluna gidilmiştir: "Doğal işsizlik oranı" (NRU-Natural Rate of Unemployment). Bu yazının düşünsel temelini de oluşturan NRU, enflasyon yükselişini önlemede bir ön kabul olarak başta gelişmiş kapitalist ülkeler olmak üzere pek çok ekonomide itibarlı bir şekilde karşılanmıştır. Çünkü bu yolla, hem işsizlik kronik bir sorun olmaktan çıkarılıp "çare"ye dönüştürülmüş hem de makro-ekonomik araçlar menüsü zenginleştirilmiştir. NRU'nun bir üst versiyonu NAIRU'ya göre, artık işsizlikten şikayet edilmeyecek, şikayet söz konusu olsa bile, düşük enflasyon koşullarında yüksek işsizliğin bir başarısızlık değil bir başarı olduğu ileri sürülebilir. Konunun ekonomik açıdan analiz edilmesi özellikle makro iktisadın yeni yönelimlerini anlama ve bu yönelimleri sınıfsal bir perspektiften yorumlama bakımından önem taşıdığı için bu çalışmada, NAIRU kavramı hem neo-klasik hem de Marxist iktisat açısından tartışılmaktadır. Referans olarak alınan bölgeler ise gelişmiş kapitalist ekonomiler genelinde ABD ve Avrupa Birliği'dir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, işsizlik, nedenleri ve çözüm önerilerine yönelik sistem içi tartışmalarla birlikte ele alınmakta; ikinci bölümde genelde merkez bankalarının özelde ise Avrupa Merkez Bankası'nın işsizlik ve fiyat istikrarı ikilemi karşısında "bağımsızlığı" tartışılmakta; üçüncü bölümde işsizlik ve enflasyonun ücretleri aşağıya çekmede kullanılabilir araçlar olduğunu savunan ve bu görüşe karşı çıkan tezlere yer verilmekte ve işsizlik ile enflasyon oranı arasındaki ilişki analiz edilmekte; dördüncü bölümde NAIRU kavramı neo-klasik iktisadın işsizlik yaklaşımları çerçevesinde ve kavrama yönelik eleştirilerle birlikte aktarılmakta ve son bölümde de işsizlik, ücret ve enflasyon konuları eleştirel Marxist analizler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

1- Bir olgu olarak işsizlik:

İktisat literatüründe işsizlik, emek arzının, ya da çalışmak ihtiyacında olan insan sayısının emeğe duyulan talepten, yani kapitalistin çalıştırma ihtiyacı duyduğu insan sayısından daha yüksek olduğu bir piyasa durumunu tarif etmede kullanılır. Bu tanımda, örneğin hangi neden ve koşullardan ötürü emek arzının emek talebini geçtiği, emek talebini neyin, neden ve nasıl belirlediği gibi soruların yanıtlarını bulabilmek mümkün değildir.

Kapitalist ekonomilerde işsizliği doğurduğu iddia edilen birbirinden farklı nedenlerden söz edildiği gibi, bu nedenlerin çoğu ya da tamamının bir araya gelerek işsizlik olgusuna yol açtığı durumlar olduğu da kabul edilmektedir. Bu nedenleri, ekonomik (örneğin sermayeye, emek maliyetleri açısından daha cazip piyasalara giriş olanağının tanınması), parasal (örneğin, yüksek faiz oranlarının uygulanması) ve politik (politik açıdan istikrarsız olan ülkelerde ulusal paraya duyulan güvenin az olması) olarak üç grup altında toplamak

*NAIRU: (Non-Accelerated Inflation Rate of Unemployment): Enflasyon artışını frenlemeye yetecek bir işsizlik oranı.

**DISK ve Birleşik Metal İş Sendikası Uzmanı

mümkündür. Aslında, sayılan bu üç neden sadece bölgesel ölçekteki işsizliği açıklamada kullanılmakta, toplam -dünya ölçüğünde- istihdam veya işsizlik açısından ise pek bir anlam ifade etmemektedir. Gerçekten de sermayenin emek maliyetlerinin düşük olduğu ülke ve bölgelere yatırım yapma tercihi (ekonomik neden) yüzünden ortaya çıkan işsizlik lokaldır ve genellikle, bir başka coğrafyada, aynı nedenden ötürü artan istihdam ile karşılaşılır. Politik açıdan istikrarsız olan ülkelere yatırım yapılmadığında ya da parasal nedenlerle yani yüksek faiz oranları yüzünden yaşanan işsizlik de mevziidir. Çünkü kapitalistler bu çeşit nedenler yüzünden değer üretimini askıya alamaz, kesintiye uğratamaz ve ortaya çıkan bölgesel işsizlik, politik ya da parasal sorunların olmadığı coğrafyalara kaydırılan üretimde yaratılan istihdam ile karşılaşılır. Başka bir deyişle, klasik iktisadın kavram seti üzerinden bölgesel ölçekte yürütülen işsizlik ve istihdam tartışmalarının dünya ölçüğündeki işsizliğin boyutları, nedenleri ve durumu hakkında fikir oluşturmada kullanılması sağlıklı analizler yapmaya olanak vermemekte; görünen durumun sözle ifade edilmesiyle sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda, örneğin işsizliğin arttığından ve bunun yüksek faiz, ucuz emek bölgelerine girişin kolaylaştırılmasından vb.den kaynaklandığından bahsedilir ama neden faiz gibi bir sistemin olduğu, emeğin neden bir bedel karşılığında satılmak zorunda kalındığı (ucuz emek!), neden insanların bir bölümünün çalıştırılıp bir bölümünün çalıştırılmadığı gibi sorular sorulmaz ve tartışılmaz.

Öte yandan yine literatürde, işsizliğin nedenleri ve çözümleri ile ilgili de bir dizi farklı görüş bulunmaktadır. Örneğin günümüzde kronikleşmiş işsizlik, Avrupa iktisat politikalarına yön veren iktisatçılar tarafından, emek piyasaları ve ücret yapılarındaki çeşitli sorunların bir sonucu olarak tanımlanmaktadır (Hein, Schulten, 2004). Hein ve Schulten, ayrıca, emek piyasaları ve ücret yapılarının sadece emek piyasasında belirlenen nominal ücretler üzerine etki edebileceğini ama reel ücretler¹ üzerinde hiçbir etki yapamayacağını da ileri sürmektedir (2004). Bu öngörü, nominal ücretlerde yaşanan her türlü yükselişin birebir olarak ürün fiyatlarına yansıtılacağı ve ücretin satın alma gücü değişmeyeceği için reel ücretlerin de sabit kalacağı şeklindeki düşünce sistematiğinden beslenmektedir. Dolayısıyla Hein ve Schulten'in tezi, ürün fiyatlarının artması (enflasyon) pahasına da olsa emek gücünü cezp edecek ücret politikaları uygulanarak işsizliğin azaltılmasıdır. Bu yazarlara göre böylesi bir politika ile -reel ücret değişmeyeceği için- kapitalistlerin bir kaybı olmayacak ve işsizlik sorunu da çözümlenmiş olacaktır. Yazarların bu tezi bir yandan da toplam talebi canlandırmayı hedeflemektedir: nominal ücretler yükseldiğinde hem işsizlik azalacak, hem de iç piyasa canlanacaktır. Diğer yandan, Avrupa sermayesi, iç piyasadaki bugünkü durgunluğu dış yatırımlar ve ihracat üzerinden önemli oranda aşmış görünmektedir. Esas olarak Avrupa'daki işsizlik ve iç talep sorunlarına çözüm anlamında ileri sürülen bu argüman, işçilerin, ücret düzeylerini beğenmedikleri için çalışmak istemedikleri gibi -yalnızca yüksek işsizlik ödemeleriyle korunmaya devam eden Avrupa işgücü özelinde büyük oranda katıldığımız-

bir anlayışa dayanmaktadır. Gerçekten de örneğin Almanya'da saati 1 Euro'luk işlerin gündeme getirilmesi, ülke işsizlerinin iş önerilerini reddederek sosyal yardım ücreti almayı sürdürmeyi tercih etmesi olgusunu pek fazla değiştirmemiştir. Zira, saati 1 Euro üzerinden haftada 40, ayda ise sadece 160-200 Euro kazanacağını hesaplayan işsizler, işsizlik ücreti ya da sosyal ücret olarak işsiz kalmanın daha avantajlı olacağı hesabını yapmaktadır. Dolayısıyla, bu işgücünün çalışmaya ikna edilmesi için iki yol vardır: ya, Hein ve Schulten'in iddia ettiği gibi ücretler genel düzeyi yükseltilecek ya da işsizleri koruyan yasalar, sosyal yardım fonları gibi işsizleri çalışmaktan caydıran düzenlemelere son verilmesi gerekecektir. Öte yandan, Hein ve Schulten'in tezine yönelik eleştirilerin başında, yükselen ücret düzeylerinin sermayeyi yeni yatırım yapmaktan caydıracağı ve bu nedenle ücretlerin yükselmesinin işsizliği körükleyeceği gelmektedir. Eleştirel Marxizmin bu teze verdiği yanıt yazının ileriki aşamalarında yer alacaktır.

Diğer yandan, neo-liberal düşünce akımının ün kazanmış öncülerinden Milton Friedman'ın işsizlikle alakalı yapısal sorunların etkileri konusundaki tezini hatırlamakta da yarar vardır. Friedman, Keynes'in teorik yaklaşımından esinlenerek fiyatların tamamen esnek olduğu bir dünyada bile tam istihdama ulaşmış bir denge pozisyonunun söz konusu olamayabileceğini savunmaktadır (1968: 3). Bu yaklaşım, aslında, Hükümetlerin işsizliğin azalacağı beklentisiyle yüksek enflasyon oranlarına katlandığı durumda da, işsizliğin önceki düzeyine oranla çok az bir farkla düşeceği, ya da aynı düzeyde kalacağı buna karşın enflasyonun yükselmeye devam edeceği ya da yüksek düzeyini koruyacağı varsayımına dayanmaktadır. Bir başka okuma ile, bu yaklaşımdan, Friedman'ın Hükümetlere sonucu ne olursa olsun enflasyonu düşük tutmalarını önerdiği sonucu çıkartılabilir. Bu yaklaşımın savunucuları, işsizliğin kendine özgü bir denge oranı veya doğal oranı olduğunu (NRU), bu oranın da ekonomideki talep tarafından değil, emek piyasasının yapısı tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Gerçekten de, örneğin Friedman, işsizliğin, tam işleyen bir piyasa ekonomisinin doğal sonucu olmadığını, emek piyasasındaki katı düzenlemeler ve sorunlardan kaynaklandığını belirtmektedir (1968: 3). Görünürde gerek Hein ve Schulten gerekse Friedman aynı noktaya yani "emek piyasaları"na vurgu yapmaktadır. Ancak bu iki vurgu tamamen aksi yönlerden gelmektedir. Friedman'ın vurgu yaptığı "emek piyasasındaki katı düzenlemeler ve sorunları", iş güvencesi, asgari ücret uygulaması, sağlık ve sosyal güvenlik hakkı, çalışma süreleri ve yıllık, haftalık izinlerle ilgili kamusal düzenlemeler, özetle emeğe, devlet güvencesi altında ve işverenlerin katkılarıyla sağlanan her şey olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle her ne kadar aynı vurguyu yapıyor olsalar da, Hein ve Schulten gibi düşünen iktisatçılar "enflasyonu boşverin, nominal ücretleri yükseltin zarar etmezsiniz" derken Friedman'ı destekleyen görüşler "ücretleri ve emek piyasalarını koruyan düzenlemelere son verin, asıl hedefiniz enflasyonu düşük tutmak olmalıdır" görüşünü savunmaktadır.

2- İşsizlik ve Fiyat İstikrarı İkilemi Karşısında Merkez Bankalarının “bağımsızlığı”

İşsizlik sorunu karşısında merkez bankalarının rolünü tartışan iktisatçılardan Hein özellikle ECB-Avrupa Merkez Bankasının bağımsızlığına dikkat çekmekte ve üst düzeyde bağımsızlığın, fiyat istikrarı ve enflasyonu düşürme konusundaki muhafazakarlıktan kaynaklandığını belirtmektedir (Hein, 2001). Tam da bu noktada “bağımsızlık” kavramının açılmasında yarar vardır. Eğer kavramı sorgular ve kimden ve neden bağımsız sorusunu soracak olursak Avrupa Merkez Bankasının (ECB) yalnızca tanımsal olarak bağımsız olduğunu söyleyebiliriz. ECB'nin popülist politikalar adına piyasa kurallarını yok sayma eğilimi gösterebilecek olan hükümetlerin politik güçlerinden bağımsız kılınmaya çalışıldığı kuşkusuz doğrudur. Bu tartışma, sermaye-devlet ikileminde ele alındığında ise ortada bir çatışma olmadığı, hatta devletin kapitalist birikim yasaları doğrultusunda yeniden yapılandırıldığı gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Piyasa kurallarının kendisi sorgulandığında, -geçici durumlar dışında ki bu durumdaki müdahaleler de yine sınıf mücadelelerinin sonuçlarının birer yansımasından başka bir şey değildir- merkez bankalarının egemen sınıfın çıkarlarından bağımsız olduğundan söz etmek neredeyse mümkün değildir. Örneğin bugün, işçi sendikaları ve akademik platformlardan gelen onca eleştiriye rağmen, bağımsız olduğu iddia edilen ECB tamamen fiyat istikrarını sağlamaya odaklanmış durumdadır. Bu hedef, tüm AB toplumunun yararına imiş gibi gösterilmekte ve ücretli kesimin hak ve kazanımları, -görüntüsel olarak- düşük enflasyon uğruna hızla geriletilmektedir. Bu politikardan yarar sağlayan ise kuşkusuz Avrupa'da faaliyet gösteren işletmelerdir. Bu bağlamda, günümüzde merkez bankalarının kapitalist sınıfların çıkarına bağımlılığının geçmiştekenden çok daha fazla olduğunu bile söylemek mümkündür. Bu çerçevede, yalnızca merkez bankaları çerçevesinde değil genelde bağımsızlık kavramı, kapitalist sınıfın kendi iç çatışmaları da göz önünde bulundurularak, sınıfsal çıkarlar üzerinden tartışılmalıdır.

3- “Enflasyon ve işsizlik sorununu aşmak için ücretler baskı altında tutulmalı”

Reel ücretler ile işsizlik arasındaki ilişki konusunda, neo-klasik iktisatçılar ve yeni Keynesyenler reel ücretlerdeki gerilemenin, yatırımları teşvik edip; çalışmayı özendirileceği gerekçesiyle işsizliği gerileteceği görüşündedirler. Bu görüşe göre, işsizliğin yaratacağı baskı sonucunda reel ücretler gerilediğinde hem sermaye yatırımları artacak hem de kitleler yüksek işsizlik dolayısıyla çalışmaya daha istekli hale getirilmiş olacaktır (Flassbeck/Spiecker, 1998). Yine de, çalışma isteğini arttıracak güdünün ücretlerin düşüklüğü değil, işsizlik olgusunun kendisi olduğunun altı çizilmelidir. Ancak, Hein ve Schulten bu durumun AB-15'de, özellikle de 1970'lerin ortalarında, 80'lerin ilk yarısında ve 90'ların başında söz konusu olmadığını altını çizmekte ve ABD ekonomisinin 80'lerin ortalarından 90'ların başına kadar olan sürede neoklasik ve yeni Keynesyen görüşü doğrulayan tek ekonomi olduğunu belirtmektedir (Hein, Schulten, 2004).

ABD'deki bu yüksek büyüme, düşük işsizlik ve düşük enflasyon dönemi kısmen Amerikan toplumunun tasarruftan ziyade tüketime eğilimli bir toplum yapısına sahip olması, kısmen çok üst düzeyde gelişmiş bir kredi, finans ve kredi kartları sisteminin varlığı ve kısmen de sosyal harcamaların eksikliği ya da olmaması ile açıklanmaktadır. Bu üç faktörün bir araya gelmesinin, Amerikan işgücünün işsiz kalmaya, -sosyal yardımlar sayesinde uzun dönem işsiz kalabilen Avrupa işgücüne oranla- daha az tahammüllü olmasına yol açmış olabileceği düşünülebilir.

Öte yandan Soskice'e göre parasal (nominal) ücretlerdeki yükselişin iki etkisinden biri, işletmelerin fiyat düzeylerini genel fiyatlar düzeyine oranla yükseltmesi ve bunun da sektörde ürüne olan talebi azaltması dolayısıyla istihdamı daraltmasıdır (Soskice, 1990). Başka bir deyişle Soskice, tek tek belli işkollarındaki ücret artışlarının yalnızca enflasyonu arttırmakla kalmayıp, dolaylı olarak işsizliği de arttıracığı görüşünü savunmaktadır.

Günümüzde yüksek bölgesel işsizlik olgusunun reel ücretleri geriletmede bir araç olarak kullanılmakta olduğu; bu eğilim karşısında geliştirilen tezlerin esas olarak piyasaların hükümetlerce düzenlenmesi ve devletlerin piyasalara müdahale etmesi gereğine yoğunlaştığı tespitlerini yapmak mümkündür. Ancak Hein ve Schulten, yüksek işsizliğin reel ücretleri geriletmede bir araç olarak kullanılması ile ilgili olarak, AB-15'de 70'lerin ortalarından 80'lerin ortalarına kadar nominal ücretlerde süreklilik arz eden düşüşe işsizlikte de ciddi ve sürekli bir artış eşlik ettiğini hatırlatmakta ve diğer bütün faktörlerden bağımsız olarak yalnızca istihdam ve ücret düzeyleri arasında kesin bir korelasyonun var olduğunu ileri sürmenin zorluğuna dikkat çekmektedir (Hein, Schulten, 2004). Herr de, Keynesyen ekonomi mal piyasalarında olası bir ücret-fiyat spiralini önlemek için gerekli olandan çok daha yüksek düzeyde bir işsizliğin söz konusu olabileceğine işaret etmekte ve Avrupa'da 70'lerin başından itibaren kendini gösteren işsizliğin artan ücret baskısı ile açıklanamayacağını belirtmektedir (Herr, 2002). Ancak bu argümanlarda göz ardı edilen önemli bir boyutu hatırlamakta yarar vardır: söz konusu dönemde Avrupa'da reel ücretler gerilerken işsizliğin de azalmayıp arttığı doğrudur. Ama aynı dönemde Avrupa'daki son derece güçlü işsizlik sigortası sisteminin koruması altındaki yığınların gerileyen ücret düzeylerine neredeyse eşdeğerde bir işsizlik parası alırken çalışmaya istekli olmayacakları da bir o kadar açıktır.

4- NAIRU: Enflasyonu frenleyecek bir işsizlik oranı

1970'li yılların başlarında iktisadi veriler yerine parasal verilere dayandırılan yeni klasik iktisadın popülerite kazanmasıyla birlikte pek çok iktisatçı “doğal işsizlik oranı” (NRU)nun ülkeler arasında yayılma özelliğini tartışmaya başladı. Süreç içerisinde, ücretlerde verimlilik, menü maliyetleri² vb. yeni kavramlar, kendilerini “Yeni Keynesyenler” olarak tanımlayan bir grup iktisatçının dilinden düşmez hale geldi.

Her ne kadar ekonominin denge dışı davrandığını tanımlamada kullanılan Friedman'ın NRU'su ile karıştırılarak kullanılıyor olsa da gerçekte NAIRU, enflasyonu aşağıya çekmek için gereken işsizlik oranını teorize eden ekonomik bir yaklaşımdır (Stiglitz, 1997). Kavramın anlaşılmasını kolaylaştırması bakımından NRU'yu biraz daha açacak olursak, tam rekabetin olduğu ekonomilerdeki denge işsizlik oranı biçiminde ifade etmek mümkündür. Oysa NAIRU, mal ve emek piyasalarında - tam değil- tekeli rekabet koşullarının olduğunu ön varsayan, mükemmel olmayan Yeni Keynesyen Rekabet Modelinin adıdır. Bu bağlamda NAIRU sisteminde, istek dışı işsizliğin söz konusu olabileceği kabul edilmektedir (Scheremet, 2005). Bu tanım ve açıklamadan da anlaşılacağı gibi, kapitalist sistemde insanların kendi istekleriyle işsiz kaldığı, NAIRU koşullarının ise bir istisna olarak istek dışı işsizliği yaratabileceği vurgusu esastır.

Hein'e göre, sadece meta piyasalarındaki talebin istihdam hacminden kaynaklandığı durumlarda enflasyon, istihdam düzeyinde yapılacak ayarlamalar ile sabit tutulacak ve böyle bir piyasadaki istihdam hacmine de NAIRU denecektir (2001: 5). Hein bu tanım ile, enflasyonun yalnızca talep kaynaklı olmayabileceğine de dikkat çekmektedir. Friedman'a göre ise enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki hiçbir zaman kalıcı değil, her zaman geçicidir (1968: 11). Bu , NAIRU'nun da sabit değil, değişken olduğunun söylenmesidir. Stiglitz'e göre NAIRU'nun bir dizi yararı vardır: analitik bir kavram olarak, enflasyondaki değişimleri öngörmede ampirik bir temel olarak, enflasyona yol açan sebepleri anlamaya yardımcı olacak bir teori olması bakımından ve son olarak makro ekonomi politikaları açısından genel anlamda kılavuzluk etme özelliği açısından (Ball, 2002). NAIRU teorisine göre işsizlik oranı NAIRU oranının altında olduğunda enflasyon oranı üzerinde artış yönünde bir baskı oluşacak; tersi durumda yani işsizliğin NAIRU'dan yüksek olduğu durumda da enflasyon oranı üzerinde bu kez düşüş yönünde bir baskı oluşacaktır.

Stiglitz, işsizliğin NAIRU düzeyinin altında olması halinde işçilerin reel ücret düzeyi taleplerinin firmaların ödemeyi kabul edecekleri düzeyden yüksek olacağını belirtmektedir. Bu durum bir ücret-fiyat etkileşimine yol açacak, başka bir deyişle işçiler düşük işsizlik karşısında daha yüksek ücret talep edebilecekleri için fiyatlar genel düzeyi yükselecek ve sonuçta ne işçiler bekledikleri ücreti alabilecek ne de firmalar umdukları fiyat düzeyleri üzerinden satış yapabileceklerdir Stiglitz'e göre (1997) .

Keynezyen'lerin eleştirileri şöyle devam etmektedir: *"Yeni Keynezyen'lerin üzerinde yoğunlaştığı konu yalnızca mükemmel olmamakla kalmaz aynı zamanda bütün açıklamaları "arz" koşullarına dayandırılmıştır. Gerçekten de büyüme tamamen arz faktörleriyle belirlenmektedir. Bu bağlamda Yeni Keynezyen teorilerde talep tarafından belirlenen denge dikkate alınmamaktadır."* (Roubini, 1998). Burada sözü edilen "arz faktörleri" ile üretim ilişkilerine, "talep faktörleri" ise dolaşım ilişkilerine yani meta sermayenin para sermayeye dönüştürüldüğü tüketim

alanına gönderme yapılmaktadır. Keynes'in talep (tüketim) eksenli teorisi hatırlandığında bu eleştiri daha iyi anlaşılacaktır. Ekonomilerin yüksek gümrük duvarlarıyla korunduğu Keynezyen dönemde meta sermayeyi ulusal sınırlar içerisinde para sermayeye dönüştürme ya da tüketimin organizasyonu işinin -kısmen de olsa- devletlere havale edilmesi iradi bir kararlar değil, üretim ilişkilerinin kendisi tarafından belirlenmiştir. Bu dönemde ulusal ekonomiler yüksek gümrük duvarlarıyla korunduğu için dış ticaret olanakları bugüne oranla çok daha sınırlı olduğundan, metaların para biçimindeki sermayeye dönüştürülmesi esas olarak ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşmekteydi. Öte yandan, her ne kadar Keynes'in teorisi talebe dayandırılmış olsa ve söz konusu dönemde dünya ölçeğinde uygulama alanı bulmuş olsa da, bu durum, üretimin ikinci plana atıldığı ve önemsenmediği anlamına gelmemektedir. Tam da tersine üretimde emek verimliliği başlangıçta büyük bir hızla artmış ve sermaye birikim sürecinin talep eksenli politikalar üzerinden desteklenmesi yine üretim ilişkilerinin kendisi tarafından belirlenmiştir. Ancak bugün, emek verimliliği, güvencesiz ve a-tipik çalışma gibi araçlar kullanılarak yükseltilmekte, ürün stoklarının para sermayeye dönüştürülmesi de küresel piyasalar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

5- Marx'ın analizlerine göre işsizlik, ücret ve enflasyon:

Hein ve Schulten'in "nominal ücretlerin yükseltilmesi halinde reel ücret düzeylerinde bir değişiklik olmaz ve kapitalistlerin bir kaybı söz konusu olmayacaktır" biçimindeki tezi Marx'ın analizleri ile yorumlandığında gerek NAIRU'ya duyulan ihtiyaç gerekse enflasyonu düşürme yönündeki baskılar daha anlaşılır hale gelmektedir. Marx, yaygın kanının tersine, her kapitalistin emeğin üretkenliğini artırmak yoluyla metalarının fiyatını ucuzlatma eğiliminde olduğu tespitini yapar. Gerçekten de bu durumda emek gücünün yeniden üretimi için gerekli geçim araçlarının fiyatları (ücret)³ ucuzlarken, kapitalistin el koyduğu karşılığı ödenmemiş emek miktarı büyümektedir. Öte yandan, bir mal ya da hizmetin üretimi için gerekli emek zamanı kısaltıldıkça aynı birim zamanda üretilen ürün miktarı artacağı için, normal işgünü artık kapitalist için aynı oranda daha fazla mal ile temsil edilmeye başlar. Bu durumda, bir işgününün ürününün elden çıkarılabilmesi için talebin de aynı oranda artması , yani piyasanın da o kadar daha geniş olması gerekir. Ayrıca, kapitalistin daha geniş bir pazara egemen olmasının koşulu da -diğer koşullar aynı kalmak üzere- ürettiği metaların fiyatlarındaki bir azalma ile mümkündür (Marx, 2000).

"Emek piyasasındaki katı düzenlemelerin işsizliğe yol açtığı"na ilişkin tezlerle ilgili olarak, bunların, sermaye birikiminin -Keynezyen dönemde olduğu gibi- koşulu olmadığı ve üretim maliyetlerini yükselttiği, üretim sürecinde yaratılan artık değer, kapitalist tarafından el koyulan kısmını küçülttüğü sürece bireysel kapitalistin rekabet edebilme gücünü doğal olarak olumsuz yönde etkileyeceği öngörülebilir. Friedman'a yöneltilen "piyasa ekonomisinin işsizlik yarattığı" biçimindeki eleştiriler de,

işsizliğin, Keynezyen kapitalizmden, Yeni-Liberal kapitalizme geçişin ardından kendisini hissettirmiş olması olgusuna dayanmaktadır.

Ne var ki, işsizliğin Keynezyen dönemde azalması da, bugün artmış olması da Marx'a göre sermaye birikiminde meydana gelen mutlak hareketlerdir. Marx, sermayeyi yetersiz hale getiren şeyin, emek-gücünün ya da işçi nüfusun mutlak ya da nispi artışında meydana gelen yükselme olmadığı, tam tersine sömürülebilir emek-gücünü bollaştıran şeyin, sermayedeki nispi azalma olduğu tespitini yapmaktadır. *"Sömürülebilir emek-gücü kitlesinin nispi hareketleri olarak yansıyan ve bu nedenle de emek-gücünün kendi bağımsız hareketlerinden meydana gelmiş izlenimini veren hareketler, sermaye birikiminde meydana gelen işte bu mutlak hareketlerdir. Matematik bir deyişle: birikim oranı, bağımlı değil bağımsız değişkendir; ücret oranı, bağımsız değil bağımlı değişkendir. Emeğin fiyatındaki yükselme, bu yükselme, birikimin ilerlemesini etkilemediği için artmaya devam eder. Bunda olağanüstü bir şey yoktur, çünkü Adam Smith'in dediği gibi, "bu" (karlar) "düşerken bile, sermaye payları yalnız artmasına devam etmekle kalmayabilir, hatta öncesinden daha büyük bir hızla artar..."* (Marx, 2000). Büyük bir sermaye payı, küçük karlarla, genellikle, küçük bir sermaye payının büyük karlarla artmasından daha hızla artar. Bu durumda, karşılığı ödenmeyen emek miktarındaki azalma, sermayenin egemenlik alanını genişletmesine hiç bir şekilde zararlı olmaz. Ya da, öte yandan, emeğin üretkenliğindeki artış sonucunda kapitalistin kazanç dürtüsü köreldiği için emeğin fiyatında meydana gelecek artışı müteakiben birikim yavaşlar. Birikim derecesi azalır, ama bu azalma ile birlikte bu azalmanın temel nedeni, yani sermaye ile sömürülen emek-gücü arasındaki oransızlık ortadan kalkar. Kapitalist üretim sürecine özgü mekanizma, geçici olarak kendisinin yaratmış olduğu engeli ortadan kaldırır. Emeğin fiyatı, tekrar, sermayenin kendisini genişletmesi gereksinmelerine uygun bir düzeye iner; bu düzey, ücretlerin yükselmesinden önce normal sayılan düzeyin altında, bu düzeyle aynı ya da bu düzeyin üzerinde olabilir (Marx, 2000). Sonuç olarak özetlemek gerekirse, Marx'ın analizlerinde işsizlik ve istihdam birer bağımlı değişkendir ve bunların düzeylerindeki hareketler, bağımsız değişken olan sermaye birikiminde meydana gelen mutlak hareketler tarafından belirlenir. Kapitalist birikim sürecinin etkisi altındaki algılarımız bu gerçekliğin görülmesine engel olduğu içindir ki Keynezyen birikim modelinden vaz geçilip neo-liberal birikim sürecine geçişin politik düzeyde alınan kararlara bağlı olduğu zannedilmekte, bu nedenle iradi olarak geri dönüşün mümkün olduğuna inanılmakta ve bu türden bütün değişikliklerin sermaye birikiminde meydana gelen mutlak hareketlerden kaynaklandığı görülememektedir.

Bu arada, klasik ve neo-klasik iktisatta "emek" ile kast edilen çalışabilecek durumda ve çalışmak isteyen insanın kendisi iken, Marx'ın analizlerinde emek ve emek gücü kavramları ayrı ayrı anlamlar ifade eder. Marx'a göre her insan emek gücüne sahiptir fakat bu güç, ancak kullanıldığı, sermaye tarafından harekete geçirildiği zaman

açığa çıkar. Bu nedenle emek, aslında emek gücünün taşıyıcısıdır. Oysa klasik ve neo-klasik iktisat teorilerine göre, emek gücünün taşıyıcısı ve kendisi arasında bir fark yoktur ve bu yüzden emek arzından söz edildiğinde bu iki ayrı kategori sanki aynı şeymiş gibi konuşulur ve buradan bir dizi istatistiksel sonuca ulaşılır. Aslında kapitalistin talep ettiği "emek" insanın kendisinden öte, onun değer üretme kapasitesi, yani emek gücüdür. Diğer yandan emek gücünün ölçü birimi saat, gün, hafta vb. gibi zamansal ölçüler iken, emeğin ölçü birimi insan sayısıdır. Gerçekten de bugün şirketlerin yalnızca aktif olarak çalışılan süreler için ücret ödeme, tatil, bayram vs. gibi iş-dışında geçen süreler için ise ödeme yapmama biçimindeki eğilimleri bu tespiti doğrular niteliktedir. Kapitalist, emek gücü taşıyıcısına, emek gücünün kendisine daha doğrusu onun yaratacağı artık ürüne ihtiyaç duyduğu için dolaylı olarak gereksinim duyar. Kapitalist işletmelerin "birim işçinin, birim zamanda ürettiği çıktı" biçiminde tanımlanan emek verimliliği kavramındaki ısrarının da nedeni aynıdır: emek gücü tarafından yaratılan değer. Sermaye birikimi de emek gücünün yarattığı değerler üzerinden sağlanır. Özellikle de istihdam ve işsizliğe ilişkin hesaplamalar emek birimleri (insan sayısı) üzerinden yapıldığı için, emek gücü tarafından görülen işin, yaratılan değerinin kendisindeki değişimleri dikkate almaz. Oysa, üretim, mülkiyet ve bölüşüm ilişkilerinin bütününe köklü bir biçimde değişmesini zorunlu kılan, çalıştırılan ve çalıştırılmayan insanlar (işsiz) gibi bir ayırımın söz konusu olmayacağı böylesi bir düşünce sistematiğine göre yapılan işler sermaye birikiminin gereklerine göre değil toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenir. Dolayısıyla emeğin yapacağı işler, çalışacağı süreler de, enflasyon, işsizlik, faizler ya da genel olarak birikim süreci tarafından değil emek ürünlerinin toplumun ihtiyaçlarını karşılama düzeyine göre belirlenecektir: örneğin 10 hastanın tedavisi, 5 ameliyatın yapılması ya da 10 çocuğun bakımı gibi. Böylesi bir düşünce sistematiğinin bizi klasik tanımların ötesine geçen bir gerçeklikle karşı karşıya getireceği açıktır.

Bu bağlamda Marx, analizleri sonucunda örneğin bir işçinin aynı çalışma süresi içinde 1,5 ya da 2 işçinin işini yapması halinde piyasadaki emek arzı değişmediği halde, toplamda emek gücü arzı ve çalıştırılan emek gücü miktarının artmış olacağı tespitini yapmaktadır (2000: 305). Bu tespit de yukarıda anlatılan düşünce sistematiğine dayanmaktadır. Aslında, aynı çalışma süresinde 1,5 ya da 2 kişinin işini yapmak emek gücünün daha uzun süre harcanması anlamına gelmemektedir. Ama böyle bir çalışma emek gücünün harcanması eyleminde bir yoğunlaşmayı gerekli kılacağı için emek gücü arzı artmaktadır. Aynı şekilde, bugün işe koşulmaya hazır emek gücü, insan sayısı yerine, örneğin "potansiyel olarak görülebilecek iş" üzerinden hesaplanıyor olsaydı, kullanılmayan emek gücü kapasitelerinin verili işsizlik oranlarından çok daha yüksek olduğu görülebilecekti. Konuyu bir örnekle açıklayacak olursak: ortalama olarak doktor emek gücünün, günlük çalışma süresi değişmeden orta büyüklükteki bir ameliyatı gerçekleştirme süresi yarım saat kısalduğunda hem çalışır durumdaki doktorların harcadığı emek gücünün arttığı, hem de işsiz doktorların

sayısı aynı kalsa bile "potansiyel olarak görebilecekleri iş" miktarının arttığı görülecektir. Örneği rakamlarla ifade edecek olursak: Belli bir toplumda orta büyüklükte ameliyat yapabilecek doktor sayısının 10 olduğunu ve bu doktorlardan 5'i ücret karşılığında çalışır durumdayken, 5'inin işsiz durumda olduğunu ve çalışan her bir doktorun 8 saatlik bir işgününde 4 tane orta büyüklükte ameliyat yapabildiğini varsayalım. Eğitim, teknoloji ve emeğin yaptığı iş üzerinde ehilleşmesi gibi nedenlerle ameliyat süresi 2 saatten 1 saate inmiş olsun. Bu durumda her bir doktorun bir günde yapabildiği ameliyat sayısı 4'ten 8'e yükselirken istihdam edilen emek gücü de (istihdam)-emek gücündeki yoğunlaşma dolayısıyla- üretilen iş bazında artmış olacaktır. Çalışmanın, toplum tarafından ve toplumun ihtiyaçları temelinde yapıldığı farklı bir sistemde emek gücünün üretkenliğindeki böylesi bir artışın -ihtiyaç duyulmaması halinde- çalışma sürelerinin kısalmasına tekabül edeceği açıktır. Bu yeni durumda piyasadaki işsiz doktorların sayısı değişmeden kalsa bile (aslında böyle bir durumda çalışır durumdaki doktorlardan bir bölümü işten çıkarılacağı için işsiz sayısının değişmeden kalma ihtimali çok zayıftır), bu 5 işsiz doktorun sermayenin emrine arz ettiği emek gücü de -potansiyel olarak yapılabilecek iş miktarı yükseleceği için- artmış olacaktır. Bu son durumdaki tabloda, verileri insan sayısı yerine, görülen ve görülebilecek iş toplamları üzerinden okuduğumuzda: çalışır durumdaki emek gücünün yoğunlaşması -ki buna istihdam diyebiliriz- %100 oranında artmış, işsiz doktor sayısı aynı kaldığı halde bu doktorlar tarafından sermayenin emrine sunulan (işsiz) emek gücü de iki katına çıkmış, toplam emek gücü arzı da aynı oranda yani %100 artmıştır. Aynı tabloyu klasik iktisadın kavram seti ile okuduğumuzda, insan sayılarında değişme olmadığı için istihdam, işsizlik ve toplam emek arzında hiçbir değişiklik olmadığını söylemek zorunda kalırız. Böyle bir durumda emek gücünün ürünündeki artış miktarı piyasada istihdam edilen ve edilmeyen toplam emek gücü arzını da aynı oranda arttıracaktır. Başka bir deyişle, ortalama emekle bir günde yapılan ameliyat sayısı 4'ten 8'e çıktığında, piyasadaki işsiz doktorlar iş ararken günde 4 ameliyat yapma koşuluyla iş bulamayacakları ve ancak 8 ameliyat yapmaları koşuluyla istihdam edilecekleri için, piyasadaki işsiz insan sayısı azalmadığı halde toplam emek gücü arzı fazlalaşmış olacaktır.

Günümüzde sıkça vurgu yapılan verimlilik artışı, performans kriterleri ya da toplam kalite yönetimi gibi pratiklerin tümü de esas olarak emek gücü verimliliğini arttırmayı, yani bir işçinin, bir'den fazla sayıda işçi tarafından gerçekleştirilen kadar üretim yapmasını hedefleyen pratiklerdir. Tam da bu yüzden, diğer bütün koşullar aynı kalmak üzere, emek gücü verimliliği arttığında ve/veya çalışma süreleri uzadığında, klasik iktisadın istihdam ve işsizlik oranlarında herhangi bir değişme olmazken, emek arzı yükseldiğinde yaşanana benzer sonuçlar ortaya çıkmakta, örneğin, ücretler ve sendikal örgütlenme üzerindeki baskılar artmaktadır. Zira, emek gücü verimliliği arttığında, daha fazla miktarda çıktı, aynı sayıda işçi tarafından üretilmektedir. Aslında böyle

bir durumda işsizlik olgusu tamamen ortadan kaldırılabilirken, üretimin, toplumun ihtiyaçları temelinde değil sermaye birikimine uygun biçimde örgütlenmiş olması yüzünden aynı kalmaktadır. Sonuç olarak, bu durum, yani işsizlik olgusunun kendisi, kapitalist iktisadın veri setine yansımada da, gerçekte toplam emek gücü arzındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Yine bu bağlamda, örneğin, haftalık çalışma süresinin 35 saat olduğu bir ülkedeki emek gücü arzı ile haftalık çalışma süresinin 45 saat olduğu bir ülkedeki emek gücü arzının çalışılan süreler ve verimlilik oranlarından bağımsız, düz bir karşılaştırmaya tabi tutulması da son derece yanıltıcı sonuçlara yol açacaktır. Bu nedenle, istihdam, işsizlik, enflasyon gibi kavramlar kullanılır; bunlara dayalı analizler yapılırken kapitalist iktisadın verileriyle hareket edilmesi durumunda karşılaşılan tek risk yanlış sonuçlara ulaşmak değil, aynı zamanda gerçekliklerin de üstünü örtmek olacaktır.

Sonuç

Bu çalışmada NAIRU başlığı etrafında işsizlik, ücret ve enflasyon arasındaki ilişkiler eleştirel bir perspektiften analiz edilmeye çalışılmıştır. Amaç, kapitalist iktisadın kavramlaştırmaları üzerinden yapılan analizler, tartışmalar ve çözüm önermeleri ile Marx tarafından yapılmış olan analizleri bir arada aktararak içinde yaşadığımız iktisadi sistemin daha doğru kavranmasına yardımcı olmaktır.

İşsizlik ve ücretler gibi iki bağımlı değişkenle ilgili olarak, bu iki sorunun üretim süreçlerinden bağımsız bir şekilde hükümetler düzeyinde alınacak kararlar ya da atılacak adımlarla çözülmesi mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda, üretim ilişkilerinin nesneliliğiyle örtüşmeyen, ücretlerin yükseltilmesi, iç talebin canlandırılması, işsizliğin iradi biçimde düşürülmesi gibi akademik tartışma, önerme ve uyarımlar, sınıf uzlaşma ve mücadeleleri ile kapitalist çevrimin gerçeklikleri karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle eleştirel Marxizmin tamamen farklı olan düştürme sistematiğinin hatırlanmasına, kullanılmasına yardımcı olacak ve işsizlik, istihdam, emek talebi, emek arzı gibi verili iktisadi kavram seti üzerinden yürütülen tartışmaların gerçekleri görünmez hale getirmedeki işlevselliğini görünür kılacak daha ileri düzeyde çalışmaların eksikliği hissedilmektedir.

Doğal işleyişi içerisinde meta fiyatlarındaki artışı emek üretkenliği üzerinden yavaşlatan, yedek artı-emek nüfusunu üreten, ücret düzeylerinin sermaye birikim yasaları ve sermayenin organik bileşiminde meydana gelen değişmelere paralel olarak yine üretim süreci tarafından belirlendiği kapitalist üretim ilişkilerini yok sayan bir yerden ele alınan enflasyon, işsizlik ve ücret düzeyleri üzerindeki tartışmaların bilimsel kuşkucağı kışkırtması dileğiyle...

DİPNOTLAR

1 Reel ücret: Nominal ücretin enflasyondan arındırılmış hali

2 Menü Maliyetleri: Genellikle paradan sıfır atılması gibi değişim süreçlerinde işletmelerin karşı karşıya kaldığı

yazılım, elektronik işlemci, muhasebe kayıtları, ödeme sistem ve araçları gibi temel değişikliklerin getirdiği extra maliyetler (Gür, 2004)

3 Ücret: Marx'ın analizleri, ücretin, emek gücünün yeniden üretimi için gerekli temel geçim araçlarının bedellerine göre belirlendiğini ortaya koyar. Öte yandan Marx, emek gücünün yeniden üretimi için gerekli geçim araçlarının toplam bedeli ile emek gücünün ürününün değerinin aynı büyüklükte olmadığı, artı değer de ücret ve emek gücünün ürününün değeri arasındaki bu irrasyonalden doğduğuna işaret eder. (Marx, Kapital 1. Cilt Bölüm:19)

KAYNAKLAR

- Ball, L.** (2002) The NAIRU in Theory and Practice, by Laurence Ball, 2002:1.
- Friedman, M.** (1968), The Role of Monetary Policy, by Milton Friedman The American Economic Review Volume LVIII, March 1968, Number 1;3.
- ECB-Monthly Bulletin, June** (2003) The Outcome of the ECB's Evaluation of its Monetary Policy Strategy, ECB-Monthly Bulletin, June 79.
- ECB-Monthly Bulletin, Jan.**(1999) The Stability-Oriented Monetary Policy Strategy of the Eurosystem ECB-Monthly Bulletin, Jan.1999:39.
- Flassbeck/Spiecker,** (1998) Löhne und Arbeitslosigkeit. Wirtschaftspolitische Diskurse der Friedrich-Ebert-Stiftung (118), Bonn, 5-21.
- Gür, TH.** (2004) "Yeni Türk Lirasını Zorunlu Kılan Koşullar, YTL'nin Muhtemel Yarar ve Sakıncaları, Ekonomik ve Sosyal Etkileri" İşveren Dergisi, Ekim.
- Hein, E.** (2001), Institutions and Macroeconomic Performance: Central Bank Independence, Labour Market Institutions and the Perspectives for Inflation and Employment in the European Monetary Union by Eckhard Hein, WSI Discussion Paper No.95, June:1.
- Hein, E. and Schulten, T.** (2004). Unemployment, Wages and Collective Bargaining in the European Union by Eckhard Hein and Thorsten Schulten, WSI Discussion Paper No.28, September 2004:2.
- Herr, H.** (2002). Wages, Employment and Prices: An Analysis of the Relationship Between Wage Level, Wage Structure, Minimum Wages and Employment and Prices, Working Papers des Business Institute Berlin an der FHW Berlin, Paper No.15, June:31.
- Jackman, R.** (2002). Determinants of Unemployment in Western Europe and Possible Policy Responses in Economic Survey of Europe, No:2.
- Judd, PJ.** (1997) Vice President and Associate Director of Research / FRBSF Economic Letter (Federal Reserve Bank of San Francisco) 97-35; November 21.
- Judd and Trehan 1990 and Chang** (1997) John P. Judd, Quoted from Judd P.:1997 Director of Research / FRBSF Economic Letter / FRBSF Economic Letter (Federal Reserve Bank of San Francisco) 97-35; November 21, 1997
- Mankiw, NG., Ball, L.** (2002), The NAIRU in Theory and PracticeBy Laurence Ball Johns Hopkins University and N. Gregory Mankiw Harvard University April:24.
- Marx, K.** (2000) 590-592 Kapital Birinci Cilt, Sol Yayınları:305-308.
- Roubini, N.** (1998) The NAIRU Debate: Can the US Economy Grow Above 2.5% and Unemployment Fall Below 5% Without Causing an Increase in Inflation? Nouriel Roubini, Stern School of Business, New York University.
- Scheremet, W.** (2005). The NAIRU, Potential Output and the GPS of Macroeconomic Policies, Presentation paper of Wolfgang Scheremet, July, FHW/Berlin School of Economics.
- Soskice, D.** (1990), Wage Determination: The Changing Role of Institutions in Advanced Industrialized Countries by David Soskice Oxford Review of Economic Policy, Vol.6, No.4:37.
- Staiger, Stock, Watson** (1997). Quoted from John P. Judd, Vice President and Associate Director of Research / FRBSF Economic Letter (Federal Reserve Bank of San Francisco) 97-35; November 21.
- Stiglitz, J.** (1997) Reflections on the Natural Rate Hypothesis/Journal of Economic Perspectives Volume 11, Number 1-Winter.